

شبک

608 - 605

و چاپ حسنعلی شیبانی، تهران ۱۳۴۹ ش؛ محمودبن عمر زَمَخْشَری، پیشرو ادب، یا، مقدمه ادب، چاپ محمدکاظم امام، تهران ۱۳۴۳-۱۳۴۲ ش؛ شهردان بن ابی الخیر، نزهت نامه علائی، چاپ فرهنگ جهانیور، تهران ۱۳۶۲ ش؛ محمدبن ایوب طبری، تحفة الغرائب، چاپ جلال متینی، تهران ۱۳۷۱ ش؛ محمدحسین بن محمدهادی عقیلی علوی خراسانی، مخزن الادویه، کلکته ۱۸۴۴، چاپ افست تهران ۱۳۷۱ ش؛ طویبا عیسی، تفسیر الالفاظ الدخیلة فی اللغة العربیة، قاهره ۱۹۶۵؛ محمدبن جلالالدین غیاثالدین رامپوری، غیاث اللغات، چاپ منصور ثروت، تهران ۱۳۷۵ ش؛ ابوالقاسم فردوسی، شاهنامه، دفتر ۳، چاپ جلال خالقی مطلق، تهران ۱۳۸۸ ش؛ بهرام فروشی، فرهنگ فارسی به پهلوی، تهران ۱۳۵۲ ش؛ زکریابن محمد قزوینی، عجایب المخلوقات و غرائب الموجودات (تحریر فارسی)، چاپ نصرالله سبحی، [تهران] ۱۳۶۱ ش؛ محمداعظم ناظم جهان، کتاب اسماء الادویه، چاپ افست تهران؛ مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، [ای.تا.ا]؛ محمدبن محمد نصیرالدین طوسی، تنسوخ نامه ایلخانی، چاپ مدرس رضوی، تهران ۱۳۴۸ ش؛

Luís Mendonça de Carvalho et al., "Whitby jet jewels in the Victorian Age", *Harvard papers in botany*, vol. 18, no. 2 (2013); Simon Patrick Dean, "A study of the organic and inorganic geochemistry of sulphur in shales", doctoral thesis, The University of Leeds, 1994; Reinhart Pieter Anne Dozy, *Supplément aux dictionnaires arabes*, Leiden 1881, repr. Beirut 1981; David Neil MacKenzie, *A concise Pahlavi dictionary*, London 1990; Plinius/Pliny [the Elder], *Natural history*, vol. 10, with an English translation by D. E. Eichholz, Cambridge, Mass. 1971; Walter Schumann, *Genstones of the world*, New York 2009; Theophrastus, *On stones*, introduction, Greek text, English translation, and commentary [by] Earle R. Caley and John F. C. Richards, Columbus, Ohio 1956.

/ فرزانه موحدیان عطار /

شب قدر ← لیلۃ القدر

شبک، فرقه‌ای مذهبی با باورهای غالبانه در شمال عراق. لفظ شبک را برخی به معنی «قرابت» یا «نزدیکی» (← حسن عبدالقاهر، ص ۴۳) و گاه مرتبط با مصدر شَبَّکَ به معنای «به هم بافتن» و «بهاهم آمیختن» دانسته‌اند (وینوگرادوف^۴، ص ۲۱۰). گاه نیز شبک مخفف شاه‌بغ (خدا) و شاه‌ببگ قلمداد شده‌است (← سلطانی، ص ۱۰). صرف نظر از اشتقاق این لفظ،

طبری، ص ۱۰۴؛ دنیسری؛ انصاری شیرازی؛ حکیم مؤمن، همانجاها). در اشعار فارسی نیز گاه رنگ تیره شَبِک مورد توجه قرار گرفته‌است (برای نمونه ← فردوسی، دفتر ۳، ص ۳۰۳، بیت ۱، که تیرگی شب را به رنگ سیاه شَبِک تشبیه کرده‌است). شَبِک نوعی زغال سنگ (از ترکیبات کربنی) است که به دنبال دگرگونی چوب، طی میلیونها سال فشار رسوبات بر آن ایجاد می‌شود و منشأ آن عموماً چوب درختان از خانواده کاج مطبق^۱ است (کاروالیو^۲ و همکاران، ص ۱۳۳). وزن مخصوص آن کم و از ۱٫۱۹ تا ۱٫۳۵ گرم در سانتیمتر مکعب است و می‌توان آن را صیقل داد. شَبِک مصنوعی را از شیشه، پلاستیک و کائوچو تهیه می‌کنند. معادن اصلی شَبِک در انگلستان، آلمان، فرانسه، لهستان، اسپانیا و امریکا قرار دارد (شومان^۳، ص ۲۵۲). شَبِک انگلستان بهترین نوع آن برای حکاکی بوده‌است و پیشینه آن به دوران ژوراسیک میانی، حدود ۱۶۸ میلیون سال پیش، بازمی‌گردد (کاروالیو و همکاران، ص ۱۳۴).

منابع: ابن کفانی، نخب الذخائر فی احوال الجواهر، چاپ انستاس ماری کرملی، قاهره ۱۹۳۹، چاپ افست [ای.تا.ا]؛ ابن بطار؛ ابن میمون، شرح اسماء العقار، [متن، همراه با ترجمه فرانسوی و شرح] ماکس مایرهورف، قاهره ۱۹۴۰؛ ابوریحان بیرونی، الجواهر فی الجواهر، چاپ یوسف الهادی، تهران ۱۳۷۴ ش؛ هم، کتاب الصیدنة فی الطب، چاپ عباس زریاب، تهران ۱۳۷۰ ش؛ ایدی شیر، کتاب الالفاظ الفارسیة المعرّبة، بیروت ۱۹۰۸؛ ارسطو، کتاب الاحجار لارسطاطاليس، ترجمه ابن سرفایون، در

Aristotle, *Das Steinbuch des Aristoteles*, ed. & tr. Julius Ruska, Heidelberg 1912;

علی بن حسین انصاری شیرازی، اختیارات بدیعی، نسخه خطی موزه بریتانیا، ش ۳۴۹۹، نسخه عکسی کتابخانه بنیاد دایرةالمعارف اسلامی؛ احمدبن یوسف تیفاشی، کتاب ازهارالافکار فی جواهر الاحجار، چاپ محمد یوسف حسن و محمود بسیونی خفاجی، قاهره ۱۹۷۷؛ محمدبن ابی البرکات جوهری نیشابوری، جواهرنامه نظامی، چاپ ایرج افشار، با همکاری محمدرسول دریاگشت، تهران ۱۳۸۳ ش؛ محمد حسن دوست، فرهنگ ریشه‌شناختی زبان فارسی، تهران ۱۳۹۳ ش؛ محمد مؤمن بن محمد زمان حکیم مؤمن، تحفة حکیم مؤمن، چاپ سنگی تهران ۱۲۷۷، چاپ افست ۱۳۷۸؛ حمدالله بن ابی بکر حمدالله مستوفی، کتاب نزهت القلوب، چاپ سنگی بمبئی [۱۳۱۱]؛ محمدبن ابی طالب دمشقی، کتاب نخبة الدهر فی عجائب البئر و البحر، بیروت ۱۹۸۸/۱۴۰۸؛ محمدبن ایوب دنیسری، نوادر التبادر لتحفة البهادر، چاپ محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران [?] ۱۳۵۰ ش؛ دهخدا؛ محمدبن زکریا رازی، کتاب الاسرار، یا، رازهای صنعت کیمیا، ترجمه

1. Araucariaceae

2. Carvalho

3. Schumann

4. Vinogradov